

ปกป้องโลก

ด้วยบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ดร.กฤติกา ตันประเสริฐ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Eco-friendly Packaging) หมายถึง บรรจุภัณฑ์ที่ยังคงทำหน้าที่ปกป้องสินค้าภายใน มีการใช้งาน และการสื่อสารกับผู้บริโภคหรืออุปโภคได้ดีเช่นเดิม แต่มีคุณสมบัติมากกว่าบรรจุภัณฑ์ธรรมดา คือ มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ตลอดวงจรชีวิตของบรรจุภัณฑ์ ตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต การใช้งาน จนถึงหลังจากการใช้บรรจุภัณฑ์เสร็จสิ้นแล้ว

ปัจจัยที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมต้องพิจารณาถึงความสำคัญของบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

1. ความตื่นตัว

เรื่องโลกร้อน ทำให้ผู้คนให้ความสนใจเลือกทำหรือใช้สิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. ปริมาณที่มี

อยู่จำกัดของทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรที่ไม่สามารถ

สร้างขึ้นมาใหม่ได้ (non-renewable resource) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตบรรจุภัณฑ์หลายชนิด

3. ราคาน้ำมันที่แพงขึ้น

ซึ่งมีผลโดยตรงทำให้ราคาของพลาสติกประเภทที่ผลิตจากผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม หรือที่เรียกว่า petroleum-based plastic มีราคาสูงตามไปด้วย ทำให้เกิดแนวโน้มการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร ซึ่งประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีศักยภาพสูงในการทำเกษตรกรรมอยู่แล้ว จึงมีวัสดุธรรมชาติเหลือทิ้งที่สามารถนำมาใช้ได้มากมาย เช่น บรรจุภัณฑ์จากชานอ้อย

4. ปัญหาขยะเป็นอีกปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดบรรจุภัณฑ์

เพื่อสิ่งแวดล้อม เพราะนอกจากขยะจะทำให้เกิดมลพิษแล้ว

ยังมีปัญหาอื่นตามมา เช่น การมีพื้นที่ไม่เพียงพอในการกำจัดขยะ ทำให้ราคาในการกำจัดขยะกำลังสูงขึ้นเรื่อยๆ บรรจุภัณฑ์อาจจะถูกมองว่าเป็นตัวร้ายที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะในกองขยะมักมีพวกบรรจุภัณฑ์จำนวนมากมายแต่หากมองอีกมุม ถ้าไม่มีบรรจุภัณฑ์ ก็จะมีสิ่งปนเปื้อน สกปรก เลอะเทอะ เกะกะ หรือสิ่งรกรุงรังในถังขยะปริมาณมากขึ้น ดังนั้น ความพยายามในการลดปัญหาขยะไม่ควรเป็นความคิดที่จะเลิกใช้บรรจุภัณฑ์ แต่ควรเป็นความร่วมมือในการทำบรรจุภัณฑ์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

5. ความได้เปรียบทางธุรกิจ

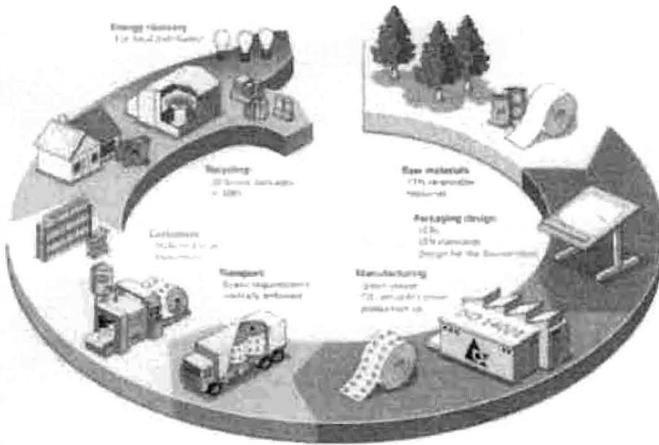
เนื่องจากการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถทำให้ราคาโดยรวมถูกลง เช่น วิธีการลดบรรจุภัณฑ์ที่ไม่จำเป็น และการออกแบบให้มีขนาดเหมาะสม นอกจากจะเป็นการลดต้นทุนค่าวัสดุโดยตรงแล้ว ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง และการเก็บรักษาอีกด้วย การใช้วัสดุบรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายได้ อาจยังมีราคาสูงกว่าวัสดุบรรจุภัณฑ์ทั่วไป แต่การใช้บรรจุภัณฑ์ประเภทนี้ส่งไปยังประเทศต่างๆ ที่มีกฎหมายการเก็บภาษีบรรจุภัณฑ์ จะทำให้ราคาโดยรวมของบรรจุภัณฑ์ถูกลงได้

เมื่อทราบกันแล้วว่า ทำไมแนวโน้มบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมถึงได้มาแรง เรามาดูกันต่อว่า จะมีวิธีการทำให้บรรจุภัณฑ์เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร ซึ่งจะพิจารณาเป็น 3 ส่วน คือ

1. **ส่วนการผลิต** เริ่มตั้งแต่การแปรรูปวัตถุดิบให้เป็นวัสดุบรรจุภัณฑ์ การขึ้นรูปเป็นบรรจุภัณฑ์ และการพิมพ์บนบรรจุภัณฑ์ ซึ่งต้องดูว่าพลังงานและวัตถุดิบของเราคืออะไร มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร และยังต้องพิจารณารวมไปถึงว่า ของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตของเรามีอะไรบ้าง ของเสียนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด เราจะจัดการของเสียเหล่านี้ได้อย่างไร ก่อนการทิ้งออกจากโรงงาน เพื่อลดปัญหาการเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

2. **ส่วนการออกแบบ** ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ต้องคำนึงถึงในเรื่องของขนาดที่เหมาะสม และวัสดุที่ใช้

3. **ส่วนการจัดการบรรจุภัณฑ์หลังใช้งาน** ซึ่งตรงนี้เกี่ยวข้องกับตรงกับการจัดการขยะ หรือระบบจัดการอื่นๆ ในกรณีที่บรรจุภัณฑ์สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำ (reuse) หรือหมุนเวียนใช้ใหม่ (recycle)

หลักการง่ายๆ คือ ควรเป็นบรรจุภัณฑ์ที่พอเพียง ในที่นี้คือไม่มากหรือน้อยเกินไป ทั้งเรื่องการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ การออกแบบโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ และการเลือกใช้วัสดุชนิดต่างๆ การออกแบบกราฟิกสำหรับบรรจุภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนั้น ควรให้มีกราฟิกน้อยที่สุด แต่สามารถทำหน้าที่ในการสื่อสารข้อมูลที่จำเป็น และเป็นจุดดึงดูดความสนใจลูกค้าให้ตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์นั้น แต่ควรใช้สีให้น้อย เพื่อลดปริมาณการใช้หมึกพิมพ์ ไม่ควรใช้หมึกพิมพ์ที่เป็นโลหะหรือผสมโลหะ และไม่ควรใช้หมึกพิมพ์ฐานตัวทำละลายที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพของผู้บริโภค และหากมีการทิ้งบรรจุภัณฑ์นั้น ก็จะทำให้เกิดมลพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม หรือหากนำบรรจุภัณฑ์นั้นไปรีไซเคิล ก็จะมีปัญหาในการแยกหมึกพิมพ์ออก ถ้าเป็นไปได้ ควรใช้หมึกพิมพ์ฐานน้ำ หรือใช้ตัวทำละลายที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ เช่น หมึกฐานน้ำมันพืช (น้ำมันถั่วเหลือง และน้ำมันรำข้าว) แทนการใช้ตัวทำละลายอินทรีย์ ที่เป็นสารระเหย (VOCs)

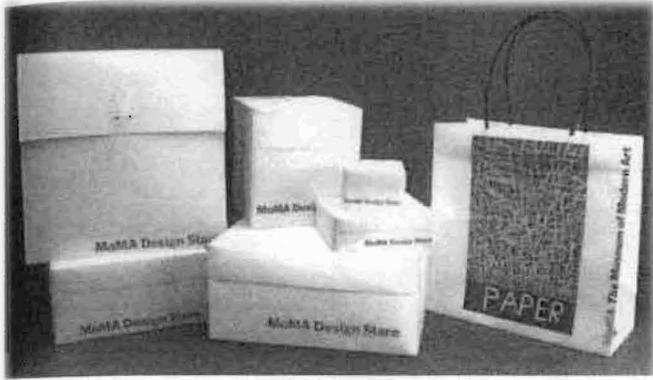

การออกแบบโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควรใช้หลักการด้านวิศวกรรม เพื่อให้มีโครงสร้างที่เหมาะสม มีความสามารถในการรับน้ำหนัก การป้องกันแรงกดทับ หรือแรงกระแทกที่คาดว่าบรรจุภัณฑ์จะได้รับในระหว่างการขนส่ง นักออกแบบต้องคำนวณว่า แรงกระทำนี้มีปริมาณเท่าไร สิ่งของที่อยู๋ภายในบรรจุภัณฑ์มีขนาดเท่าไร หรือมีน้ำหนักเท่าไร แล้วจึงออกแบบโครงสร้างและวัสดุให้เหมาะสมกับสิ่งของเหล่านั้น ปัจจุบัน กระดาษลูกฟูกยังเป็นวัสดุที่นิยมใช้ในการทำกล่องหรือลังเพื่อใช้บรรจุในขั้นตอนการขนส่ง แต่ในอนาคต อาจมีการใช้วัสดุทดแทนอื่น หากต้องการลดปริมาณการใช้กระดาษลง

การเลือกความหนาของวัสดุให้เหมาะสม มักจะใช้กับบรรจุภัณฑ์อาหารและยา เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เมื่อได้รับความร้อน แสงแดด น้ำ ความชื้น หรือก๊าซต่างๆ การเลือกความหนามักพิจารณาที่คุณสมบัติในการต้านทานการซึมผ่านของแสง ก๊าซ และไอน้ำ จากนั้น จึงเลือกความหนาที่ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีอายุการเก็บยาวนานตามความต้องการ ระยะช่องว่างด้านบนระหว่างบรรจุภัณฑ์ปฐมภูมิ (ชั้นแรก) และบรรจุภัณฑ์ขนส่ง ที่เรียกว่า headspace ก็มีผลต่อการเลือกวัสดุที่ใช้ทำบรรจุภัณฑ์ขนส่ง และการใช้พื้นที่ในการขนส่ง คือ ถ้าบรรจุภัณฑ์ปฐมภูมิสามารถรับแรงกดทับได้ ก็ไม่จำเป็นต้องมี headspace แต่ถ้าบรรจุภัณฑ์ไม่สามารถรับแรงกดทับได้ ก็จะต้องมี headspace โดยคำนวณว่า ควรจะมีระยะช่องว่างด้านบนประมาณเท่าไร นอกจากนี้แล้ว การออกแบบโครงสร้างยังรวมถึงการตัดส่วนประกอบบางอย่างของบรรจุภัณฑ์ที่ไม่จำเป็นต้องออกไป การ

คำนึงถึงขนาดของบรรจุภัณฑ์ปฐมภูมิ และการจัดเรียงบรรจุภัณฑ์ปฐมภูมิลงในบรรจุภัณฑ์ขนส่ง เพื่อสามารถใช้พื้นที่บนพาเลท ภายในรถบรรทุกขนส่ง หรือภายในโกดังเก็บของได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเลือกใช้วัสดุบรรจุภัณฑ์ก็มีความสำคัญไม่น้อย วัสดุที่สามารถนำมาใช้ผลิตเป็นบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนั้นมีหลายชนิด และมีข้อดีข้อเสียต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นกับการใช้งานและผลิตภัณฑ์ภายในเป็นหลัก วัสดุที่นำกลับมาใช้ซ้ำได้ (reusable material) มักเป็นวัสดุที่ทนทาน เช่น วัสดุประเภทแก้วสำหรับผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม หรือพลาสติกแข็งเช่น พาเลทหรือลังพลาสติกที่ใช้ในการขนส่ง การนำมาใช้ใหม่นี้มีข้อดีคือ ช่วยประหยัดวัตถุดิบและพลังงานในการผลิตบรรจุภัณฑ์ชิ้นใหม่ แต่ควรคำนึงถึง activity based cost (ABC) หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนำมาใช้ใหม่ รวมถึงพลังงานที่ใช้ในการขนส่งบรรจุภัณฑ์เปล่า และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่นสารเคมีที่ใช้ในการทำ ความสะอาด ในปัจจุบันได้มีระบบการนำบรรจุภัณฑ์กลับมาใช้ใหม่กันอย่างแพร่หลายมากขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือ การนำพาเลทพลาสติกมาใช้ซ้ำ ซึ่งในประเทศไทยก็มีอุตสาหกรรมที่ใช้ reusable package อยู่มาก ได้แก่ อุตสาหกรรมชิ้นส่วนรถยนต์ และอุตสาหกรรมอาหาร

ตัวอย่างที่เราเห็นมานานคือขวดแก้วบรรจุน้ำอัดลม และลังพลาสติกบรรจุผลไม้สด นอกจากนี้ยังมีบริษัทที่เรารู้จักกันดีที่ใช้ระบบ reusable container ก็คือบริษัท MK สุกี้ โดยใช้ลังพลาสติกแข็งในการขนส่งผักสดจากโรงงานมายังร้านสุกี้

วัสดุที่สามารถเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ (recyclable material) ก็เป็นวัสดุอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ต้องไม่ทำให้วัสดุเหล่านี้มี

การปะปนหรือผสมกับวัสดุชนิดอื่น หรือถ้าปนกับวัสดุอื่นๆ ก็จะต้องมีวิธีการแยกที่ง่ายและสะดวก วัสดุประเภทพลาสติกต่างชนิดกันที่นำมาประกบติดไว้ด้วยกัน จะแยกออกจากกันได้ยาก แต่ถ้าเป็นวัสดุต่างชนิดกัน เช่น กระดาษประกบติดกับพลาสติก และประกบติดกับอะลูมิเนียมฟอยล์ อย่างเช่น วัสดุกล่องนมหรือเครื่องดื่มของ Tetra Pak สามารถแยกชั้นกระดาษออกมารีไซเคิลได้ วัสดุอีกประเภทที่สามารถนำมาใช้ได้คือ วัสดุที่ผ่านการรีไซเคิลมาแล้ว แต่มีข้อเสียคือ วัสดุที่ผ่านการรีไซเคิลบางชนิดมักมีคุณสมบัติด้อยลง เช่น พลาสติกอาจมีสิ่งเจือปน จึงไม่ใสสะอาด และกระดาษอาจมีเส้นใยสั้นลง จึงไม่แข็งแรง และปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ พลาสติกกรีไซเคิลไม่ควรนำกลับมาใช้บรรจุอาหาร เพราะอาจมีสิ่งปนเปื้อน

วัสดุอีกชนิดหนึ่งที่กำลังมาแรงสำหรับบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมคือ วัสดุที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ (biodegradable material) ซึ่งต้องแยกออกจากกลุ่มวัสดุย่อยสลายได้ทางกายภาพ ที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพราะวัสดุเหล่านี้จะแตกตัวเป็นชิ้นเล็กๆ จนเรามองไม่เห็น ทำให้คนทั้งหลายคิดว่าวัสดุนั้นสูญสลายไปแล้ว แต่จริงแล้วยังมีอยู่ด้วยขนาดอนุภาคเล็กๆ วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องย่อยสลายได้โดยการทำลายของจุลินทรีย์ในธรรมชาติ ซึ่งผลสุดท้ายที่ได้คือ น้ำและก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หากพลาสติกบางชนิดไม่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ หรือไม่คุ้มค่าต่อกระบวนการรีไซเคิล พลาสติกเหล่านั้นก็ควรย่อยสลายได้ทางชีวภาพ ซึ่งปัจจุบันมี 2 กลุ่มคือกลุ่มที่ผลิตจากผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม (petroleum-based biodegradable plastic) ได้แก่ PBAT (Poly (butylene adipate-co-terephthalate) และ PCL (Polycaprolactone) และกลุ่มที่ผลิตจากวัตถุดิบมวลชีวภาพ (bio-based biodegradable plastic) ได้แก่ Polylactic acid หรือ PLA ซึ่งได้รับการยอมรับให้ใช้เป็นบรรจุภัณฑ์

อาหารได้ ปัจจุบันก็นำไปใช้ทำขวดน้ำ ซึ่งมีลักษณะเหมือนขวด PET นอกจากนี้ Wal-Mart ซึ่งเป็นผู้ค้าปลีกรายใหญ่ของสหรัฐก็ มีนโยบายให้ใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจาก PLA สำหรับผักผลไม้ที่ใส่บรรจุภัณฑ์ จำหน่ายใน Wal-Mart

มักมีคำถามว่า “ถ้าเรามีพลาสติกที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพแล้ว พลาสติกชนิดนี้จะมาทดแทนพลาสติกธรรมดาที่เราใช้กันอยู่ได้หรือไม่” คำตอบคือ “ไม่” เพราะบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากจะมีผลดีต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังต้องสามารถทำหน้าที่ของมันได้ดีอีกด้วย แต่ขณะนี้ยังมีการใช้งานหลายอย่างที่จำเป็นต้องใช้พลาสติกชนิดเดิมอยู่ ซึ่งพลาสติกย่อยสลายได้ทางชีวภาพยังขาดคุณสมบัติบางประการ แต่เราคงต้องศึกษาวิจัยว่า การใช้งานแบบใดที่สามารถจะทดแทนได้ด้วยพลาสติกย่อยสลายได้ทางชีวภาพ

นอกจากประเด็นในเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็มีอีกเรื่องที่ต้องนำมาคำนึงด้วยเสมอ คือ เรื่องการจัดการหลังจากใช้บรรจุภัณฑ์แล้ว หรือการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์นั่นเอง เรื่องนี้นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ และมีผลกระทบต่อความสำเร็จของบรรจุภัณฑ์หนึ่งๆ ที่จะเป็มิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ บรรจุภัณฑ์ที่ดีนั้น ต้องถูกนำไปจัดการตามวิธีที่ผู้ออกแบบนั้นตั้งใจให้เป็น เช่น บรรจุภัณฑ์ที่ออกแบบให้มีความทนทาน ก็เพื่อการนำกลับมาใช้ซ้ำ และควรมีระบบรองรับในการเก็บบรรจุภัณฑ์นั้น เพื่อส่งกลับมายังโรงงานผู้ผลิตเพื่อการใช้ซ้ำใหม่อีกครั้ง บรรจุภัณฑ์ที่ตั้งใจให้เวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ ก็ควรมีการแยกทิ้ง เพื่อให้ผู้เก็บสามารถส่งไปยังโรงงานแปรรูปบรรจุภัณฑ์นั้น หรือบรรจุภัณฑ์ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ ก็ควรถูกทิ้งในที่ๆ มันจะเกิดการย่อยสลายได้ ไม่ใช่ทิ้งรวมกับขยะที่จะนำไปเผา

สำหรับการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ในประเทศไทยนั้น ผู้รับผิดชอบมักเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาจมีอยู่บ้างที่ผู้ผลิตบรรจุภัณฑ์ หรือผู้ผลิตสินค้าที่ใช้บรรจุภัณฑ์ เข้ามามีส่วนร่วม โดยมีหลักการคือ ความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน การทำการตลาด หรือ การประชาสัมพันธ์สินค้าใหม่ๆ อีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการช่วยให้บรรจุภัณฑ์เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้จริงๆ คือ

ภาคเอกชนที่เป็นกลไกสำคัญในการคัดแยกขยะ โดยมีรายได้เสริมเป็นแรงจูงใจ แต่กลุ่มนี้จะสนใจเฉพาะสินค้าที่สามารถขายได้ในราคาดีเท่านั้น เมื่อดูสถานการณ์ของขยะบรรจุภัณฑ์ในบ้านเรา ยังไม่มีกฎหมายที่บังคับให้ประชาชนทำการแยกขยะ แต่การแยกขยะจะเป็นการทำโดยสมัครใจ อาจเพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน หรือเพื่อประโยชน์ด้านภาพพจน์ หรือมีบ้างที่เกิดจากจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม

ถ้าดูในกองขยะทั่วไปจะพบว่า มีขยะหลายชนิดที่มีราคาสูง และสามารถรีไซเคิลได้ง่าย ได้แก่ ขวดแก้ว ขวดพลาสติก กระป๋องโลหะ และกล่องกระดาษลูกฟูก และอาจมีขยะบรรจุภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง แต่ว่าการรีไซเคิลนั้นทำได้ยาก ได้แก่ บรรจุภัณฑ์อ่อนตัว พวกถุงร้อน ถุงเย็น ถ้วย และกล่องพลาสติกที่นำมาใส่อาหาร สาเหตุหนึ่งที่ยขยะพวกนี้ไม่สามารถรีไซเคิลได้ง่ายคือ มันมีสิ่งเจือปนอยู่ เช่น เศษอาหาร แต่ถ้าผู้ใช้สามารถนำบรรจุภัณฑ์เหล่านี้มาล้างก่อนที่จะทิ้งลงในถังขยะก็น่าจะทำให้อัตราการนำไปรีไซเคิลเพิ่มมากขึ้น และบรรจุภัณฑ์ก็จะมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

สิ่งที่อยากฝากไว้ก่อนจบคือ บรรจุภัณฑ์จะมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มที่ได้นั้น ก็ต้องมีกลไกอื่นๆ มาสนับสนุน เช่น การใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ดี และแนวทางการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมพวกเราทุกคนก็สามารถมีส่วนร่วมในการทำให้บรรจุภัณฑ์เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตหรือเกี่ยวข้องกับการผลิตบรรจุภัณฑ์ เป็นผู้ผลิตสินค้าที่ใช้บรรจุภัณฑ์ และเป็นผู้บริโภคที่ต้องทิ้งบรรจุภัณฑ์ ต่างก็ต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้โลกของเราสวยงามและน่าอยู่ไปอีกยาวนาน ☺